

Sosial yayımlarda saxta təqdimatlar

Son illərdə texnologiyanın sürətli inkişafı sosial medianın məzmun istehsalında da yeni mərhələ yaradıb. Artıq internet istifadəçiləri gündəlik olaraq müxtəlif videolar, reklamlar və şəkillərlə qarşılaşırlar. Bu materialların əhəmiyyətli hissəsi isə süni intellekt (AI) vasitəsilə hazırlanır. Xüsusilə sosial şəbəkələrdə yayılan bəzi videolar və fotolar ilk baxışda real görünə bilər, əslində, süni intellekt məhsulu olur. Bu isə informasiya mühitində həm yeni imkanlar, həm də müəyyən risklər yaradır.

Süni intellekt proqramları reklam, kino, media və təhsil sahələrində böyük imkanlar açır. Məsələn, reklam şirkətləri məhsullarını daha kreativ şəkildə təqdim edə, media qurumları isə vizual materialları daha sürətli hazırlaya bilirlər. Eyni zamanda, bəzi hallarda süni intellekt vasitəsilə tarixi şəxsiyyətlərin obrazları canlandırılır və ya maarifləndirici videolar hazırlanır.

Lakin bu texnologiyanın mənfi tərəfləri də diqqət çəkir. Sosial mediada yayılan bəzi materiallar süni intellekt vasitəsilə hazırlanmasına baxmayaraq, gerçəklik kimi təqdim edilir. Xüsusilə tanınmış şəxslərin görüntülərindən istifadə olunaraq hazırlanan saxta videolar, yəni “deepfake” texnologiyası son zamanlar ciddi müzakirə mövzusu çevrilib. Belə videolarda hər hansı bir insanın səsi və ya siması texniki vasitələrlə dəyişdirilərək, onun demədiyi sözlər verilir.

Mütəxəssislərin fikrincə, bu cür məzmunlar insanların reputasiyasına da zərər vurur. Tanınmış şəxslərin və ya adi vətəndaşların görüntülərinin icazəsiz istifadə edilməsi etik və hüquqi problemlər doğurur. Bir çox ölkələrdə artıq bu sahədə qanunvericilik mexanizmləri hazırlanır və şəxsin razılığı olmadan onun görüntüsündən süni intellekt vasitəsilə istifadə edilməsinə görə məsuliyyət nəzərdə tutulur. İstifadəçilərin də rəqəmsal savadlılığının artırılması vacib hesab olunur. Internetdə yayılan hər bir videonun və ya şəkilin real olub-olmadığını müəyyən etmək bəzən çətin olsa da, mənbəni yoxlamaq, müxtəlif platformalarda məlumatın doğruluğunu araşdırmaq və tənqidi düşüncə ilə yanaşmaq mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Informasiya dövründə ən vacib məsələ isə texnologiyanın inkişafı ilə yanaşı, insanların da bu yeniliklərə uyğun şəkildə məlumatlı və ayıq olmalarıdır. Belə olduqda süni intellekt cəmiyyət üçün risk deyil, daha çox fayda gətirən alətə çevrilə bilər.

Süni intellektin tənzimlənməsi istiqamətində ən geniş hüquqi çərçivələrdən biri Avropa İttifaqında hazırlanıb. 2024-cü ildə qəbul edilən “AI Act” süni intellekt sahəsində ilk genişmiqyaslı beynəlxalq qanunlardan hesab olunur. Sənəd süni intellekt sistemlərini risk səviyyəsinə görə müxtəlif kateqoriyalara ayırır və onların istifadəsinə uyğun tələblər müəyyən edir. Qanuna əsasən, süni intellektlə yaradılan şəkil, video və ya

audio materiallar üzərində süni intellekt vasitəsilə yaradıldığı qeyd olunmalıdır. Bundan əlavə, insanın davranışını manipulyasiya edən və ya hüquqlarını poza biləcək bəzi AI tətbiqləri, ümumiyyətlə, qadağan edilir.

ABŞ-da da süni intellektdən sui-istifadə hallarının qarşısını almaq üçün hüquqi mexanizmlər tətbiq olunur. “TAKE IT DOWN Act” qanunu sosial şəbəkələrdə yayılan rəziləşdirici intim görüntülərin, o cümlədən süni intellekt vasitəsilə yaradılan “deepfake” materialların sürətlə silinməsinə tələb edir. Bəzi Avropa ölkələri isə AI texnologiyalarının istifadəsinə daha sərt yanaşır. Qeyd etmək lazımdır ki, İtaliya süni intellektin istifadəsini tənzimləyən, hərtərəfli qanunu təsdiqləyən ilk AI ölkəsidir.

Danimarkada isə daha fərqli yanaşma müzakirə edilib. Belə proseslərin qarşısını almaq üçün ölkədə bu ilin iyun ayında Mədəniyyət Nazirliyi müəllif hüquqları qanununa dəyişiklik etmək təklifini açıqlayıb, vətəndaşlara görüntüləri ilə bağlı qanuni mülkiyyət hüququ verib.

Son illər süni intellekt texnologiyalarının sürətlə inkişafı sosial mediada və rəqəmsal platformalarda yeni imkanlar yaratmaqla yanaşı, müəyyən riskləri də ortaya çıxarıb. Xüsusilə insanların səsi və görüntüsündən istifadə edərək hazırlanmış saxta videolar və şəkillər, yəni “deepfake” məzmunları artıq dünyanın bir çox ölkəsində ciddi müzakirə mövzusu çevrilib. Bu proses Azərbaycanda da diqqət mərkəzindədir və məsələ ilə bağlı qanunvericilik səviyyəsində müəyyən dəyişikliklər təklif olunur.

Hazırda ölkəmizdə süni intellektdən sui-istifadə hallarının qarşısını almaq məqsədilə yeni hüquqi mexanizmlərin tətbiqi müzakirə olunur. Milli Məclisdə müzakirəyə çıxarılan qanun layihəsinə əsasən, şəxsin razılığı olmadan onun görüntüsü və ya səsinin istifadə etməklə süni intellekt texnologiyaları və ya xüsusi proqram təminatı vasitəsilə reallığı əks etdirməyən foto, video və ya audio materialların hazırlanması və yayılması cinayət məsuliyyəti yaradır.

Təklif edilən dəyişikliklərə görə, belə materialların mediada, internet informasiya ehtiyatlarında və ya informasiya-telekommunikasiya şəbəkələrində yayılması 3 min manatdan 7 min manatadək cərimə ilə nəticələnə, daha ağır hallarda isə 3 ilədək azadlıqdan məhrumetmə cə-

zası tətbiq oluna bilər. Eyni zamanda, qanun pozuntusuna yol verən şəxslər üçün 360 saatdan 480 saatadək ictimai işlər və ya 3 ilədək azadlığın məhdudlaşdırılması kimi cəzalar da nəzərdə tutulur.

Eyni əməl bir qrup şəxs tərəfindən və ya əvvəlcədən əlbir olaraq törədildikdə, 2 və ya daha çox şəxsə qarşı həyata keçirildikdə, yaxud kiminsə şərəf və ləyaqətini ləkələmək, onu nüfuzdan salmaq məqsədi daşdıqda daha ciddi məsuliyyət yaradır. Bu cür hərəkətlərin şəxsin xidməti vəzifəsini və ya ictimai borcunu yerinə yetirməsi ilə əlaqədar ona və ya yaxın qohumlarına qarşı törədilməsi də ağırlaşdırıcı hal kimi qiymətləndirilir. Belə hallarda 3 ildən 5 ilədək azadlıqdan məhrumetmə cəzası tətbiq oluna bilər.

Bundan əlavə, süni intellekt texnologiyaları vasitəsilə hazırlanmış foto, video və ya audio materiallar kütləvi şəkildə nümayiş etdirildiyi zaman onların süni intellekt vasitəsilə hazırlandığını açıq şəkildə göstərən və asanlıqla görünən nişanlanma tələb edilir.

Mütəxəssislərin fikrincə, bu dəyişikliklər həm vətəndaşların şəxsi hüquqlarının qorunması, həm də rəqəmsal mühitdə yayılan saxta məlumatların qarşısının alınması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Çünki süni intellekt texnologiyalarının imkanları genişləndikcə, manipulyasiya məqsədilə istifadəsi riski də artır.

Mövzu ilə bağlı Milli Məclisin İnsan hüquqları komitəsinin sədr müavini Arzuxan Əlizadə bildirdi ki, bu təkliflə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə yeni 148-2 və 242.1 maddələri əlavə edilə bilər:

– Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 37.3 maddəsinə də müvafiq dəyişikliklər edilməsi, Cinayət Məcəlləsinin 148-2.1 maddəsi üzrə də cinayət tətbiqinin həyata keçirilməsi müəyyən edilib. Informasiyalasdırma və informasiyanın hafizəsi, media haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunlarına da dəyişikliklərin və əlavələrin olunması müzakirə mövzusuudur. Bununla da süni intellekt texnologiyalarından istifadə etməklə hazırlanmış materialların yayılması ilə bağlı hüquqi tələblər və məhdudiyyətlər müəyyən edilir.

Müasir dünyamızda yeni texnologiyaların, süni intellektin müxtəlif sahələrin inkişafına müsbət təsiri ilə yanaşı, həmin texnologiyalardan istifadə etməklə zərərli materialların hazırlanma biləcəyi faktları da var. Bu, yeni innovasiya imkanlarının yaranması deməkdir. Bəzi hallarda ayrı-ayrı şəxslərin görüntüsü və səsinin istifadə etməklə real olmayan foto-videolar, audiomaterialların hazırlanması və internet məkanlarında yayılması müşahidə olunur. Bu isə şəxsin toxunulmazlıq hüququnun pozulması və eyni zamanda, şərəf və ləyaqətinin müdafiəsi ilə bağlı problemlər yaradır.

Ləman TƏHMƏZ
XQ